

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ ТА КРЕДИТ

Синчак В.Я.,

*завідувач кафедри менеджменту, фінансів
та кредиту ХІУП, кандидат економічних
наук, доцент*

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В умовах реформування аграрного сектора економіки необхідно вирішувати важливі питання, серед яких чільне місце має відводитись фінансовому забезпеченню сільськогосподарських підприємств.

Слід підкреслити, що саме поєднання комплексних дій в аграрному секторі в цілому та в оподаткуванні зокрема, сприяли зміцненню новостворених та реформованих господарств. Серед важливих заходів необхідно виділити ті, які стосуються удосконалення порядку дотування сільськогосподарських підприємств через податок на додану вартість (ПДВ). Адже цю проблему тривалий час вирішити не вдавалось. Та й сам механізм оподаткування з ПДВ вважався складним та незручним для сільськогосподарських підприємств.

Залишаючи в стороні механізм оподаткування, оскільки це окреме питання, слід відмітити важливість того, що сільськогосподарські підприємства одержали можливість на законній підставі використовувати бюджетні кошти на власні виробничі потреби. Досягти цього вдалось за рахунок змін, внесених до Закону України "Про податок на додану вартість" в редакції від 23 грудня 1997 року. Внесеними змінами запроваджено нульову ставку з ПДВ за продані переробним підприємствам сільськогосподарськими товаровиробниками молоко і м'ясо. При такій реалізації сільськогосподарський товаровиробник отримав дотацію від переробних підприємств та реальне бюджетне відшкодування за наявності дебетового сальдо.

Іншим важливим відправним моментом в сплаті ПДВ для сільськогосподарських підприємств став порядок перерахування коштів на два окремих рахунки. Так господарства, які продають молоко, худобу, птицю, вовну, а також молочну і м'ясну продукцію, виготовлену у власних переробних цехах, мають можливість зараховувати на один із зазначених рахунків суми ПДВ, нараховані на таку реалізацію.

Третя особливість сплати ПДВ стосується сільськогосподарських товаровиробників, які проводять реалізацію іншої продукції власного виробництва (робіт, послуг), включаючи і ту, що виготовлена на давальницьких умовах (крім підакцизної) із власної сільськогосподарської сировини. Ці господарства одержали можливість перераховувати суми ПДВ на інший окремий рахунок.

Таким чином, відкриті в установах банків два окремі рахунки повністю перебувають у розпорядженні сільськогосподарських товаровиробників. Безперечно, що всі кошти, які надходять на ці рахунки, використовуються господарствами. Особливістю цих розрахунків є те, що зараховані банками кошти на окремі рахунки повинні використовуватись сільгоспвиробниками лише за цільовим призначенням. В першому випадку їх передбачено використовувати для підтримки власного виробництва продукції тваринництва та птахівництва.

В другому випадку кошти повинні направлятися на придбання матеріально-технічних ресурсів виробничого призначення.

Треба відмітити, що при недотриманні зазначених вимог сільськогосподарські товаровиробники не зможуть реально скористатись виділеними коштами на передбачені цілі. За діючого порядку, у разі нецільового використання цих коштів, вони будуть вилучені до державного бюджету за рішенням податкового органу. Тому з боку господарств має бути налагоджений відповідний контроль за правильністю використання сум ПДВ з окремих рахунків. Зі свого боку, державними податковими інспекціями (ДПІ), фінансовими органами та управліннями, АПК місцевих державних адміністрацій проводиться аналогічний контроль.

Не вдаючись в детальний аналіз та суть фінансового контролю, який проводиться вказаними органами, слід відмітити, що тривалий період зазначений вище порядок щодо сплати ПДВ на окремі рахунки практично не діяв. Причому тут існували об'єктивні причини. Серед них необхідно виділити наступні.

Загальновідомо, що принцип обов'язковості в податковій системі найкраще спрацьовує тоді, коли за порушення податкового законодавства передбачено відповідальність. Це визначено Законом України "Про систему оподаткування". Однак, за діючого порядку штрафні санкції до платників податків мають застосовуватись за певних обставин. Це в повній мірі стосується ситуації, за якої відбулось заниження чи ненадходження податків до бюджетів та державних цільових фондів або спричинило інші порушення, за які передбачена відповідальність.

У випадку із неперерахуванням сільськогосподарськими товаровиробниками сум ПДВ на окремі рахунки, цей механізм впливу уже не спрацьовував. Та й чи міг він діяти, якщо ці кошти згідно з законодавством залишались в розпорядженні господарств і до бюджету не сплачувались. Як наслідок цього, із поля зору контролюючих органів випали суми ПДВ, що на початковому етапі використовувались сільгоспвиробниками. Ці суми, з одного боку, можна було проконтролювати тоді, коли вони перераховувались сільськогосподарськими товаровиробниками на спеціальні рахунки. Цільове ж використання цих коштів можливо реально проконтролювати при проведенні планових документальних перевірок, які, як відомо, мають проводитись не більше одного разу на рік.

Незважаючи на очевидні переваги та недоліки існуючого контролю за надходженням і використанням сум ПДВ з окремих рахунків, слід взяти до уваги й іншу точку зору, що характерна для запропонованого механізму сплати ПДВ сільськогосподарськими товаровиробниками в цілому. Це в повній мірі стосується обліку сум ПДВ, що перераховані на окремі рахунки та використані з них.

Як відомо, сільськогосподарські товаровиробники подають до податкових інспекцій три різних декларації (див. рис. 1). До однієї декларації (№ 3) включаються операції з продажу переробним підприємствам молока та м'яса в живій вазі, а також товарів, що придбані з метою подальшого продажу, включаючи підакцизну продукцію як власного, так і не власного виробництва. За цією декларацією, при наявності кредитового чи дебетового сальдо, суми ПДВ перераховуються до бюджету або відшкодовуються з бюджету.

В іншу податкову декларацію (№ 2) включаються операції з продажу продукції власного виробництва, включаючи ту, що виготовлена на давальницьких умовах (крім підакцизної) із власної сільськогосподарської сировини. Суми ПДВ, визначені до сплати за цією декларацією, перераховуються на спеціальний рахунок.

Ще до однієї декларації (№ 1) включаються операції з продажу молока, худоби, птиці, вовни а також молочної продукції та м'ясопродуктів, вироблених у власних переробних цехах. Податок, нарахований по цій декларації, до бюджету також не сплачується, а зараховується на ще один окремий рахунок.

Разом із зазначеними деклараціями сільськогосподарські товаровиробники подають до податкових інспекцій виписки та перелік платіжних документів, за якими кошти зараховані на окремі рахунки. Таким чином, за сплатою ПДВ на окремі рахунки контроль проводиться податковою інспекцією. Однак в частині використання сум ПДВ з окремих рахунків такий контроль проводиться вже після витрачання коштів. На нашу думку, це не зовсім узгоджується з позицією щодо заощадження бюджетних коштів. Тому було б цілком логічно проводити контроль за витрачанням сум ПДВ до початку їх використання з окремих рахунків. Цю роботу можуть забезпечити фінансові органи та управління АПК райдержадміністрацій. Для цього необхідно надати право керівникам фінансових органів підписувати і скріплювати печаткою платіжні доручення, за якими проводиться перерахування коштів з окремих рахунків. Тобто при перерахуванні коштів з окремих рахунків сільськогосподарський товаровиробник подає до фінансового органу платіжне доручення, підписане головним бухгалтером і керівником та скріплене печаткою. Разом із платіжним дорученням до фінансового органу мають подаватись інші документи (договори на поставку матеріально-технічних ресурсів, рахунки-фактури тощо), завізовані управлінням АПК райдержадміністрації. Це тільки сприятиме цільовому характеру використання сум ПДВ з окремих рахунків. Підписані та скріплені печаткою фінансового органу платіжні доручення є підставою для проведення банком операцій по окремих рахунках.

На перший погляд, запропонований порядок може вважатися неприйнятним. Однак тут не можна не бачити переваг. Серед головних з них необхідно виділити, як уже зазначалось вище, дієвість належного фінансового контролю за бюджетними коштами. Тут ніхто не може заперечувати, що перераховані сільськогосподарськими товаровиробниками суми ПДВ на окремі рахунки є бюджетними коштами, які залишені платникам для їх використання за цільовим призначенням. За інших обставин (при стабільній економічній ситуації, наявності коштів в бюджеті на розвиток галузей, які цього потребують), сільськогосподарські товаровиробники одержували б дотації, як це витримується в країнах з ринковою економікою. Проте в даний час для сільськогосподарських товаровиробників цей механізм тимчасово пристосовано до тієї ситуації, що склалась через відсутність бюджетного фінансування цієї галузі.

Не менш важливим вважається запропонований механізм з точки зору сільськогосподарського товаровиробника. Адже, по суті, платник ПДВ захищений від вилучення коштів, які можуть ним самостійно бути використані не за цільовим призначенням. Причому в багатьох випадках це може бути зроблено несвідомо, а через необізнаність з нормативними актами органів виконавчої влади. В кінцевому результаті це приведе до штрафних санкцій. Із їх застосуванням, по суті, втратиться зміст існування окремого порядку обчислення та сплати ПДВ на окремі рахунки. Відносно правильності та доцільності застосування цих санкцій питання не виникають ні у вчених, ні у практиків. Однак на практиці може скластись ситуація, яка значно ускладнить фінансові можливості сільськогосподарських товаровиробників. Йдеться про застосування норм постанов Кабінету Міністрів України “Про порядок акумуляції та використання коштів, які нараховуються сільськогосподарськими товаровиробниками – платниками податку на додану вартість щодо операцій з продажу товарів (робіт, послуг) власного виробництва, включаючи продукцію (крім підакцизних товарів), виготовлену на давальницьких умовах із власної сільськогосподарської сировини” від 26 лютого 1999 року №271 (далі ПКМУ №271) та “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1999 року №271 та визнання такою, що втратила чинність постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2002 року №233” від 11 квітня 2002 року №488 (далі ПКМУ №488). Згідно із зазначеними постановами кошти, не перераховані на окремий рахунок, вважаються такими, що використані не за цільовим призначенням і підлягають стягненню до Державного бюджету у безспірному порядку. Крім цього, у разі нецільового використання цих коштів, вони також стягуються до Державного бюджету відповідно до законодавства України.

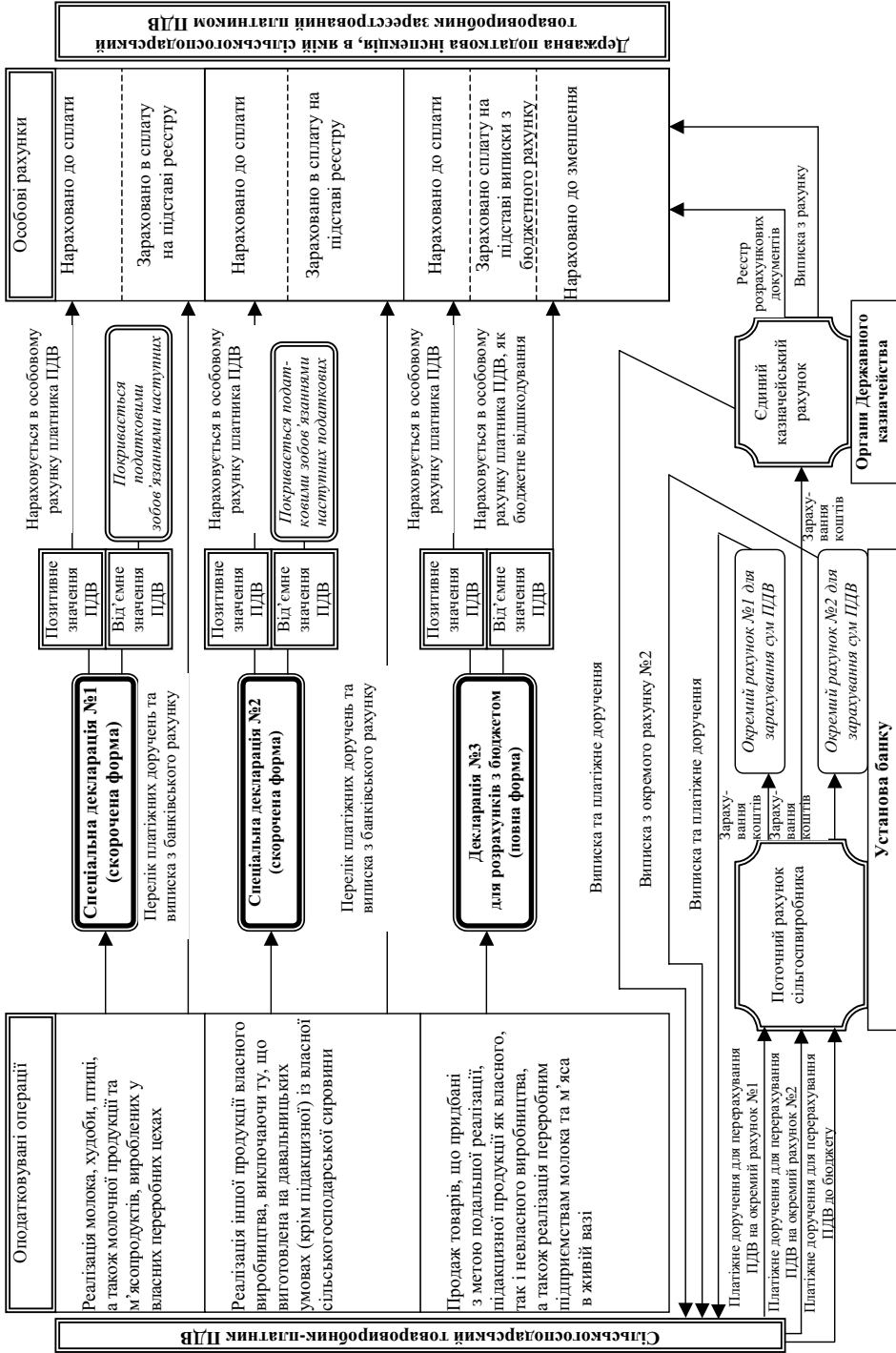

Схема зарахування ПДВ на окремі рахунки сільгоспвиробників та до бюджету

Отже, з вимог зазначених постанов цілком очевидно, що сільськогосподарські товаровиробники мають забезпечити як цільове використання коштів на зазначені вище цілі, так і в обов'язковому порядку перераховувати їх на окремий рахунок. В іншому випадку, сума ПДВ, що нарахована, але не перерахована на окремий рахунок або використана з нього не за цільовим призначенням, підлягає вилученню до Державного бюджету.

Тому запровадження досконалого фінансового контролю з боку контролюючих органів за цільовим використанням сум ПДВ з окремих рахунків сільськогосподарськими товаровиробниками є необхідною умовою успішного функціонування Порядку акумуляції і використання цих коштів.

Окремо слід зазначити, що проблему з перерахування коштів на окремий рахунок сільськогосподарськими товаровиробниками частково вдалось вирішити. Так, якщо в 2001 році сільськогосподарськими товаровиробниками Кам'янець-Подільського району Хмельницької області на окремі рахунки перераховувалось лише 1,8-14,3% від нарахованих сум, то на 1 листопада 2002 року рівень сплати уже склав відповідно 164,7-62,6 відсотків.

Безперечно, що позитивну роль у перерахуванні коштів на окремі рахунки відіграла ПКМУ №488. Хоча цілком очевидно, що її вимога про вилучення коштів до Державного бюджету у разі неперерахування сум ПДВ на окремий рахунок не враховує деякі особливості. В першу чергу це стосується загальновідомої проблеми, пов'язаної з відсутністю коштів у сільськогосподарських товаровиробників. Зрозуміло, що при їх відсутності господарства просто не зможуть виконати зазначену вимогу. Тоді виникає ймовірне запитання: а чи можливо вилучити те чого немає?

Отже, цю проблему необхідно вирішувати спільно. По-перше, плануючи надходження та витрачання фінансових ресурсів на звітний місяць, сільськогосподарські товаровиробники повинні резервувати суми коштів для перерахування їх на окремий рахунок у встановлений термін. Тобто в цьому випадку вирішення питання покладається на самих сільськогосподарських товаровиробників. Проте на практиці досягти цього не завжди вдається. Особливо, якщо врахувати платіжну кризу, що характерна для цієї галузі.

По-друге, враховуючи практичні ситуації, що склалися в сільському господарстві з розрахунками в грошовій формі, було б доцільно тимчасово передбачити протокольну форму заліку між ДПІ, сільськогосподарським товаровиробником, постачальником матеріально-технічних ресурсів виробничого призначення із залученням до цієї схеми фінансових органів та управлінь АПК райдержадміністрацій. Розрахунки між постачальником матеріально-технічних ресурсів виробничого призначення та сільськогосподарським товаровиробником можуть проводитись за взаємозаліком, що в більшості випадків і відбувається. Підписані та скріплені печаткою протоколи даватимуть підставу ДПІ відображати в особових рахунках платників сплату сум ПДВ. Відповідно фінансові органи, на основі цього ж таки протоколу, в обліку та звітності відображатимуть суму ПДВ, що використана сільськогосподарським товаровиробником на придбання матеріально-технічних ресурсів виробничого призначення.

Перевага такого механізму для ситуації, що склалась в даний час, очевидна. Адже, по суті, сільськогосподарські підприємства зможуть реально вивільнити фінансові ресурси та направити їх на виплату заробітної плати, надання соціальних допомог тощо. В свою чергу, при проведенні протокольної форми заліку контролюючі органи (ДПІ, фінансові органи), які підписуватимуть протоколи, зможуть проконтролювати витрачання бюджетних коштів за цільовим призначенням.

Із зазначеного вище простежується ще одна перевага, не помітити якої неможливо. Зокрема, це стосується оперативності в обліку щодо витрачання бюджетних коштів. По суті, їх рух простежуватиметься щоденно. Якраз цього не вистачає існуючому порядку.

Тому вважаємо, що запропонований порядок зарахування сум ПДВ на окремі рахунки та встановлення контролю за їх використанням необхідно впроваджувати якнайшвидше. Питання це складне, але вирішувати його необхідно терміново, мабуть за допомогою Міністерства агропромислової політики України, Державної податкової адміністрації та Міністерства фінансів України. Певну практику в проведенні протокольної форми заліку платежів до бюджету зазначені органи вже мають. Причому розцінювати це як крок назад не потрібно. При такій схемі, взаємозаліку використовуються тільки сільськогосподарськими товаровиробниками та лише по розрахунках за їх окремими рахунками, відкритими ними в установах банків. Тобто тут ні в якому разі не порушуються вимоги Закону України “Про Державний бюджет України на 2002 рік” щодо заборони здійснення в 2002 році розрахунків з бюджетом у негрошовій формі. Адже за третьою податковою декларацією, яка призначена для розрахунків з бюджетом, сільськогосподарські товаровиробники й надалі продовжуватимуть розраховуватись у грошовій формі. Інша справа, яким буде цей рівень сплати, але це вже окреме питання, яке, до речі, також залежить від того, наскільки ефективно діятиме запропонований механізм взаємозаліку ПДВ на зазначених рахунках.

Узагальнюючи все вищезазначене та незважаючи на деякі розбіжності, які існують між Законом України “Про податок на додану вартість” і ПКМУ № 488 (тут свої висновки мають зробити юристи) щодо стягнення до Державного бюджету коштів не перерахованих на окремий рахунок, треба відмітити, що вказаний механізм стосується оподатковуваних операцій, які включаються до декларації № 2, що передбачена ПКМУ №271. Але, як відомо, постановою Кабінету Міністрів України “Про Порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м’ясо в живій вазі” від 12 травня 1999 року № 805 (далі ПКМУ № 805) передбачено подання сільгоспвиробниками ще однієї декларації. В нашому випадку, це спеціальна декларація № 1. Як уже зазначалось, суми ПДВ, нараховані за такою декларацією, також зараховуються на окремий рахунок. Однак, на відміну від ПКМУ № 271 та № 488 в ПКМУ №805, відсутній належний механізм контролю за своєчасним перерахуванням сум ПДВ сільськогосподарськими товаровиробниками на окремий рахунок. В реальних умовах господарювання реалізувати практично механізм перерахування коштів на окремий рахунок важко. По суті, вони можуть сплачуватись за добровільним бажанням сільськогосподарського товаровиробника, а то й взагалі не перераховуватись. Причому в контролюючих органах, що цілком очевидно, відсутні важелі впливу, за допомогою яких можна сприяти стягненню коштів. Всі ці моменти та фактори негативно впливають на кінцеві результати розвитку тваринництва в сільськогосподарських підприємствах, зводять нанівець сам механізм підтримки цієї галузі. І дійсно, якщо спрощено розробити та запровадити такий механізм, то на практиці подібні ситуації цілком можливі.

Тому, на наш погляд, існуючий механізм контролю щодо перерахування та витрачання коштів з двох окремих рахунків потрібно суттєво вдосконалювати. Зокрема це стосується змін щодо механізму стягнення сум ПДВ на окремі рахунки сільгоспвиробників та контролю за їх використанням, які необхідно передбачити в законодавчих та нормативних актах.